

Lorenz Frølich og Mademoiselle Lili – historien om en dansk/fransk succes

af LOTTE THRANE

Den danske billedkunstner Lorenz Frølich (1820-1908) tilbragte størstedelen af sit voksne liv i udlandet. Hans velhavende og kosmopolitiske familie havde sendt ham på malerskoler i Tyskland og Frankrig og på fem års danskesophold i Italien – men i 1857 valgte den forholdsvis nygifte Frølich selv at slå sig ned i Paris for at skabe en karriere som maler her. Fremtiden tegnede lys, mente han selv. Han havde allerede udstillet og solgt flere gange på Parisersalonen, og hans lærer, portræt- og historiemaleren Thomas Couture, havde tilbudt ham samarbejde omkring en udsmykning af Opéra Comique. Frølich regnede også med indtægter for illustrationer til tyske og danske årskalendere – en niche, han havde dyrket siden studietiden i Tyskland i 1840'erne, men ikke betragtede som sit egentlige gebet.

Frølich blev boende i Paris til 1876, men hans karriere kom til at udvikle sig på en noget anden måde, end han havde regnet med. Ved et tilfælde kom han til at illustrere børnebøger for et stort fransk forlag – knap 100 blev det til. Han blev så berømt, at man i Frankrig, også mange år efter hans død, kaldte en hvilken som helst illustreret børnebog „un froelich“.

Begyndelsen var dog alt andet end nem. Frølich og hans svenske pianisthustru, Lina, var flyttet ind i en fireværelsers lejlighed på Montmartre, men den ene opgave efter den anden glippede, og honorarer kom ikke så hurtigt, som man kunne ønske. Familien blev i 1859 udvidet med en lille datter, og for hendes skyld flyttede man på landet om sommeren og til en større lejlighed i 1. Arrondissement den følgende vinter. Altsammen omkostningskrævende.

I begyndelsen af 1860 var Frølichs økonomiske situation så kritisk, at en

Billedramme med
håndtegninger af den
lille Edma. Pen og bly,
41,5 x 39 cm. (privateje)

af hans forfatter-venner sammen med fru Frølich formidlede kontakt til den fremstormende Pariser-forlægger Pierre-Jules Hetzel (1814-1886). Om det første møde med Hetzel beretter Frølich selv:

„Jeg havde som Julegave til min Moder sendt en Ramme med Udkast af min 1859 i Fontainebleau fødte Datter fra hendes Udvikling efter et Aars Alderen. – Da jeg søgte Beskæftigelse, som kunde indbringe mig Noget, kom jeg ved Venners (og min Hustrus) Hjælp og Breve til Forlæggeren J. Hetzel med en Mappe med Tegninger under Armen. (...) Han gennemsaae min Mappe men standsede først, da han kom til de første Kradsier til mine Juletegninger, jeg sendte til min Moder. – I dem saae han en Fremtid, der virkelig skulde hjælpe baade ham og mig. „Det maae vi gjøre en Bog af“ sagde han.“¹

Et samarbejde kom hurtigt i gang. Hetzel skrev under pseudonymet P.-J. Stahl korte, replikagtige tekster til Frølichs tegninger, der blev reproduceret i bogen som træsnit. Samlet udgør billeder og ord en lille afrundet

fortælling. Bogen kom til at hedde *La journée de Mademoiselle Lili*. I 17 helsidesillustrationer, hvoraf de fleste nøje følger de skitser, kunstneren sendte til sin mor, følger vi en to-årig piges dag. Hun bliver vækket og klædt på, hun spiser morgenmad; hun demonstrerer, hvor stor hun er ved at løfte armene, hun maler med på sin kunstner-fars billede, spiller klaver med sin pianistinde-mor, klæder sig ud i hendes tøj, hjælper med at støve af – og falder til sidst i søvn i sin seng efter en lang og begivenhedsrig dag, betragtet af kærlige øjne.

Den slags bøger om børn, midt i deres hverdagsliv, havde man ikke set før. Tegner og tekstforfatter supplerede hinanden på fornemste vis og forstod begge at leve sig ind i barnets måde at opleve verden på. På tegningen af den læsende frøken Lili er hun omgivet af monsterstore bøger, og Hetzels underfundige tekst lyder:

„Efter Morgenmaden plejer Lille Lise at studere i sin Faders Bibliotek. Lille Lise kan godt læse de Bøger, hvori der kun er Billeder og Ingen Bogstaver. Hvorfor sætter Boghandlerne Andet end Billeder i Bøgerne?!“²

Mademoiselle Lili læser. Skitse til illustration fra „La journée de mademoiselle Lili“ (1862). Pen, 9,3 x 9,6 cm. Kobberstiksamlingen, Statens Museum for Kunst

Hetzels og Frølich's bog om den lille pige udkom d. 21. oktober 1862 og blev straks udsolgt. Og inden der var gået et år, var *La journée de Mademoiselle Lili*, den første af mere end 20 bøger med Lili som hovedperson, trykt i syv

NOUVELLES SCÈNES FAMILIÈRES

VISITE AU COLOMBIER. — LES PIGEONS VEULENT TOUS Y ÊTRE
POUR RECEVOIR LEURS AMIS.

oplag. I København fik Georg Chr. Ursins forlag lavet en oversættelse, der udkom 1863 som *Hvorledes Dagen gaaer for Lille Lise*.³ I England blev bogen oversat 1864 til *Lily's Day*.

Frølich havde, øjensynlig uden at vide det, lagt et guldæg. Forretningsmanden Hetzel anede det til gengæld. Han havde tidligere lanceret illustrerede bøger for og om børn med tegninger af kendte franske navne som Doré og Grandville, men det var først med bøgerne af Frølichs jævnaldrende kunstnerkollega Eugène Froment, han indledte den bølge, hvor barndommen og barnets verden her og nu var hovedsagen. Froments illustrationer var ganske vist stilerede og idealiserede; de inkarnerede en eksotiseret drøm om epokens barn, som børnekulturforskeren Claude-Anne Parmegiani udtrykker det i sin store undersøgelse af illustrerede franske børnebøger 1860-1940.⁴ Frølichs tegninger viste derfor – som de første i Frankrig – barnet som sig selv. Tegneren ville have givet hende ret; han yndede at sige, at hans børn var som børn er, dejlige og ulidelige, altså tegnet efter virkeligheden – som her i et brev til Pietro Krohn:

„Mine Smaafolk fængsle ved at være moderne Kulturens Børn, og alligevel reen Natur.“⁵

Eugène Froment:
„Nouvelles Scènes
familieres“ (1892)

Barnlighed var for Frølich en indiskutabel kvalitet – noget, man som voksen burde trage efter at (gen)finde i sig selv som en ressource. På dette punkt er han tydeligvis inspireret af den tidlige romantiks opvurdering af barnet og det oprindelige – med linjer tilbage til den Rousseau, vores tegner både kendte og værdsatte. Frølichs opfattelse af det barnlige er egentlig milevidt fra, hvad man kunne møde i senromantikens dannelsesstænkning, som han selv var vokset op med, og på andre måder – ikke mindst i forholdet til autoriteter – forsøgte at være loyal over for. I sådanne sammenhænge var barnlighed nærmest en mangel, noget ufærdigt, som skulle rettes til og ind i forhold til en højere orden. Med andre ord: Der skulle dannelse til.

I afsnittet om Frølich i Claude-Anne Parmegianis bog introduceres nogle interessante synspunkter om den voksne læsers mulighed for at leve sig ind i en lille piges verden. Parmegiani påpeger, at der – i det mindste fra Hetzels side – var kalkuleret med en sådan mulighed for følelsesmæssig identifikation. Den indtraf, citerer hun forlæggeren for, når voksenalderen læste højt for sit eget barn af disse „uskyldens småbøger“. Jeg vil så tilføje, at Hetzel ganske givet har vidst, at denne type bøger allerede solgte godt i Tyskland.

At Lili-bøgerne har betaget mange, ikke mindst voksne læsere, er der utallige eksempler på. Måske fordi bøgerne også fremstiller den voksnes drøm om barndommen. Sartre og Marcel Proust har begge skrevet om det.

I den del af Proust's *På sporet af den tabte tid*, der hedder *I Skyggen af Unge Piger i Blomst* lader forfatteren sin jegfortæller være på besøg hos Mme. Swann – og mens han sidder i hendes frodige vinterhave, mindes han illustrationerne i P.-J. Stahls „nytårsgaver“. Herefter associeres der videre i de karakteristiske proust'ske tankestrømme til:

„... den smukkeste af dem alle (...) og selvom den ikke var til børnene, men til mademoiselle Lili, bogens heltinde, fortryllede dem i en sådan grad, at de nu, hvor de var blevet endog meget gamle, spurgte sig selv om vinteren i de lykkelige år ikke var den dejligste af alle årstiderne.“⁶

Selv om succesen var hjemme allerede med den første Lili-bog, var samarbejdet med Hetzel bestemt ikke uden problemer. Frølich var utilfreds med sin første aftale – om kontrakt var der endnu ikke tale. Hetzel havde tilbudt ham 15 franc pr. tegning, dvs. i alt 265 franc for de 17 tegninger og de to vignetter, som bogen endte med at indeholde.⁷ Det var kunstneren nødt til at acceptere. Selv om bogen fik et stort salg og allerede det første år kom i syv oplag, fik han ikke mere ud af det økonomisk.

Alt dette førte til, at Frølich udgav de næste to børnebøger selv. *Bébé aux bains de mer* udkom i 1863, og *Bébé à la maison* i 1864. Han har her videreudviklet ideen fra *La journée de Mademoiselle Lili* – nu med flere illustrationer: 24 flotte helsides i hver bog. Når barnet (som ligner Mademoiselle Lili på en prik) kaldes „Bébé“, må det enten skyldes et hensyn til eller en aftale med Hetzel. Teksten var naturligvis ikke længere af P.-J. Stahl, men af „une maman“ – og i bog nr. to var dette endda ændret til „par sa maman“. Det er selvfølgelig fru Frølich, der henvises til. Allerede moderen i *La journée de Mademoiselle Lili* havde Linas karakteristiske træk og frisur, men hun har en mere fremtrædende plads i de to fortællinger, hvor hun selv optrådte som forfatter.

Bébé à la maison – der handlingsmæssigt er den første bog – fortæller om en lille pige, der vækker sin mor en morgen; faderen er langt væk – „pour gagner des sous“. Vi får at vide, at moderen er ked af det og savner ham, hvorpå hun trøstes af sin lille datter. Gudfar aflægger visit og leger med Bébé; Far kommer hjem fra sin rejse; der spises middag; Bébé laver spilopper, hun får en guvernante, og hun begynder at lære at læse. Tidsforløbet var altså længere end den enkelte dag, der blev skildret i *La journée de Mademoiselle Lili*.

Begge bøger blev solgt direkte fra familien Frølichs lejlighed på Place du Louvre. Frølichs gode forbindelser i London sørgede for, at bøgerne omgående blev oversat til engelsk. De udkom som *The Little Darling at the Sea-Side* 1863 og *The Little Darling at Home* året efter.

10. februar 1864 var Hetzel mør og tilbød tegneren den første, af hvad der

Bébé trøster Maman.
Illustration fra „*Bébé à la maison*“ (1864)

BÉBÉ A LA MAISON.

Papa n'a pas écrit depuis plusieurs jours, et maman est triste. Bébé lui raconte ses plus jolies histoires pour la consoler, mais maman ne sourit pas. Alors Bébé caresse sa maman et lui dit : « Si tu étais ma femme, tu serais toujours heureuse ! » Et voilà maman qui sourit.

Far, Lorenz Frølich, og datter Edma - Lili eller lille Lise. Illustration fra den første og eneste danske udgave af „La journée de Mademoiselle Lili“ (1863)

skulle blive mange kontrakter. Frølich forpligtede sig til at levere mellem seks og ti illustrationer pr. måned. For dette skulle han have mellem 240 og 400 franc, afhængigt af tegningernes størrelse.⁸ Kontrakten blev fornyet og forbedret til 1000 franc månedligt allerede 1865 – og i de følgende år steg beløbet (og forpligtelserne) støt. I perioden mellem 1864 og 1870 leverede Frølich næsten 2000 børnetegninger til forlaget, hvoraf knap 800 blev publiceret. Og han blev godt betalt: 84.000 franc blev det til i løbet af de seks år. Frølich tegnede derefter uafbrudt – og med stadig bedre kontrakter – for Hetzel til sidst i 1870'erne.⁹ Om disse mange tegninger skriver han selv i 1906:

„Jeg kunde levere ham [Hetzel] saa mange Tegninger, som jeg vilde, og jeg havde Grund til at være flittig. Jeg havde Arbejdsdage paa 14 Timer; det var Held, at jeg ej helt ødelagde mit Helbred, som dog leed. Hetzel kunde ej bruge de mange Tegninger strax, et Par Bøger om Aaret var fordelagtigst at levere, – men Tegningerne var saa gode Varer, at han kunde laane Penge

er jo næsten også som om vi har oplevet det alt sammen!¹¹ Men måske havde Hetzel senior givet sin søn et par råd før sin død. I 1883, dvs. i hans egen levetid, publicerede forlaget *l'Alphabeth musical de Mademoiselle Lili*. Og den var overhovedet ikke illustreret af Frølich.

LOTTE THRANE, forfatter og lic.phil. i nordisk litteratur, har en baggrund som billedkunstner og rejsende med længerevarende ophold i Mellemøsten og Afrika. Hun har forsket og undervist i USA, Tyskland, England og Italien og er forfatter til en række bøger og artikler om kvinder, kunst og det romantiskes udtryksformer – senest monografien „Tusmørkemesteren. Ti kapitler om Lorenz Frølich og hans tid“ (2008).

1 Citeret fra F. Henriksen: *Lorenz Frølich. Egne Optegnelser og Breve til og fra hans Slægt og Venner* (Kbh. 1920-1921), s. 318.

2 *La Journée de Mademoiselle Lili* (1862) lyder det: „Mademoiselle Lili sait lire dans les livres où il n'y a que des images. Pourquoi les marchands de livres mettent-ils autre chose que des images dans les livres?“, s. 6. Oversættelsen er fra *Hvorledes Dagen gaaer for Lille Lise* (Kbh. 1863).

3 I 1889, da Frølich er vendt hjem til Danmark og midt i et nyt ægteskab med nye små børn, udgiver han endnu en bog med denne titel. Det er imidlertid en helt anden bog: tegningerne er nye og teksten er på vers og af Ernst v.d. Recke (Se Lotte Thrane: *Tusmørkemesteren. Ti kapitler om Lorenz Frølich og hans tid* (Kbh. 2008), bind 2, s. 34). Den første danske bog om pigen (fra 1863) bearbejdes 56 år senere af Jørgen B. Hartmann og udgives som *Lille Lise* (Kbh. 1949).

4 Claude-Anne Parmegiani: *Les petits français illustrés 1860-1940* (Paris 1989), s. 51.

5 Frølich til Pietro Krohn 1900 – citeret efter Henriksen 1921, s. 322.

6 Originalteksten lyder: „... les autre cadeaux du jour de l'an, mais les plus beaux d'entre eux, consolant, avec les plantes qu'on va pouvoir cultiver, de la nudité de l'hiver; plus encore a ses serres – là elles-mêmes, ces jardins d'hiver ressemblaient a celle qu'on voyait tout aupres d'elles, figurée dans un beau livre, autre cadeau du jour de l'an, et qui, bien qu'elle fut donnée non aux enfants, mais à Mlle Lili, l'héroïne de l'ouvrage, les enchantait a tel point que, devenus maintenant presque vieillards, ils se demandaient si dans ces années fortunées l'hiver n'était pas la plus belle des saisons.“ Marcel Proust: *Dans la recherche du temps perdu, À l'ombre des jeunes filles en fleurs* (Paris 1954, s. 592-93). Den danske oversættelse til *I skyggen af unge piger i blomst*, er Else Hennebergs fra Multivers' udgave 2006, s. 232.

7 Brev fra Hetzel til Frølich 17. august 1861 (privateje).

8 Se Thrane 2008, bind 1, s. 260.

9 Frølich tegnede sandsynligvis sine sidste tegninger til forlaget i 1879, hvor han for længst var flyttet hjem til Danmark. Hvad der siden udkom på Édition Hetzel med ham som illustrator, var altså enten tegnet før 1879 eller genoptryk – med én enkelt undtagelse. Se Thrane 2008, bind 1, s. 260 og bind 2, s. 32f.

10 *Gads Danske Magazin*, November 1906, s. 117.

11 Originalteksten lyder: „Doit elle être heureuse, cette chère Lili! se disent Alice et Berthe, d'être ainsi racontée. Ce serait à croire que ses aventures sont aussi les nôtres.“ Oversættelse er min.